

Ur *Tekla* nr 7 (december 1979)

Alan Sica

Göran Therborn genom kritiska ögon

Göran Therborn: *Science, Class and Society: On the Formation of Sociology and Historical Materialism*. London, New Left Books, 1976.

Göran Therborn: *What Does the Ruling Class Do When It Rules? State Apparatuses and State Power under Feudalism, Capitalism and Socialism*. London, New Left Books, 1978.[sv: [Vad gör den härskande klassen när den härskar?](#)]

Göran Therborn är något av en gåta. Han är en ”benhård leninist”, anhängare till Perry Anderson, han tror förstocket på ”proletariatets diktatur” [d.v.s. ”partiets diktatur”], han är ”arbetarklassens” vägledare, fiende till Marcuse och Adorno (i den utsträckning han överhuvudtaget erkänner deras arbete) liksom till Lukács och Korsch, tar inga intryck av Gramsci och är djupt förälskad i Althusser, Balibar och även mindre stjärnor inom Althusser-skolan. Många drag i Therborns författarskap skulle klassificera honom som ”partifilosof” om det inte fanns en lång rad inre motsägelser hos honom som räddar honom från den skammen.

Science, Class and Society är en svår bok som spretar i alla riktningar. Författaren vill gå till botten med allt i sina försök att förklara den borgerliga sociologins historia mot bakgrunden av dess huvudrivning, historiematerialismen. Therborn kan göra grundlösa generaliseringar som trivialiserar historiska data, samtidigt som han i nästa mening på ett lyckat sätt kan komma med tänkvärda spekulationer med utgångspunkt i samma data. Redan från början står det klart att Therborn strävar efter att beskriva sociologins och det sociala tänkandets utveckling på ett adekvat sätt samtidigt som han är trogen Althusserns linje. För den som värderar ett encyklopediskt hantverk i tysk stil är boken ett måste. Med kännedom om Therborn vet man på förhand hur han kommer att kritisera Parsons, Mills, Gouldner och Friedrichs i kapitlet ”Sociologins sociologi, marxismens marxism”. Med sin utgångspunkt i *Diamat* fördömer Therborn dock inga av de arbeten han tar upp, utan han avslöjar sin beundran för många av de verk som diskuteras. Belamrade med de vanliga citaten består bokens början bara med några mindre modifikationer av de konventionella redogörelserna De ”nya” godbitarna är ofta hämtade från vanlig socialhistoria, sådant som en upprepning av Hofstadters historia kring festen för Herbert Spencer på Delmonico Hotel 1882, där ”det amerikanska samhällets grädda” (s. 16) var närvarande. Therborn är naturligtvis inte intresserad av *Wissenssoziologie* och som althusserian måste han förneka värdet av Mannheims arbete (s. 54 n). I stället för att integrera kontextuell analys och textanalys, nöjer Therborn sig ofta med att dra paralleller mellan teorier och biografi. Det är speciellt egendomligt att hans althusserianska övertygelse tillåter honom denna frihet: Althusserns substanslösa marxism minus människorna passar inte med Therborns strävan att relatera en författares arbete till personliga eller politiska positioner. Då boken tar upp dussintals författare faller den på en sådan målsättning eftersom det är omöjligt att göra varje synpunkt rättvisa. Resultatet blir en hastigt hopkommen pytt-i-panna.

Detta betyder inte att Therborns kritik av Parsons, Gouldner, et al, är helt utan värde. Han hävdar att Parsons *Structure of Social Action* begreppsligt bygger på Hegels triader (s. 16) och sedan fortsätter han med att etablera ett tvivelaktigt samband mellan Parsons kollektivistiska syn på Marx och Althusserns ”korrektion” 30 år senare (s. 17). Therborn lyckas dock bestå med några insikter i amerikansk sociologisk teori. ”Det finns hos alla fyra författarna en tendens att presentera sociala revolutioner som sociologiska revolutioner, att vända ekonomisk och politisk

kamp och omdaningar till frågor om kultur och moral. Det var denna tendens som, enligt Marx och Engels, karakteriserade 'den tyska ideologin' ” (s. 31-32).

Författarens fundamentala tes är att marxismen hävdar att den är en vetenskap och att marxistisk teori har, praktiskt taget utan undantag, etablerats av tänkare som också varit politiska ledare. Han söker efter en marxismens marxism för att bekämpa dess borgerliga motsvarighet, sociologins sociologi, och för att ”bevisa” att marxismen är den enda legitima, vetenskapligt grundade politiska och sociala teorin. Kort sagt, ”marxismen är en specifik vetenskap, vilken såsom en vägvisare till den socialistiska revolutionen är relaterad till arbetarklassen” (s. 40). Om det inte fanns andra, mindre pinsamma resonemang i Therborns bok kunde man sluta där. Men när man studerar en ”leninistisk” eller althusseriansk text, måste man ha överseende med vissa saker. En sak är att man måste förvänta sig vissa avsnitt där författaren känner sig tvingad att säga en massa dumheter. Lyckligtvis mildras dogmerna så snart Therborn står inför genuin teori. Therborns dogmer fungerar främst som korkar för att plugga igen hålen i hans marxistiska ”vetenskap”, varhelst de dyker upp. Det står klart att det finns en motsättning mellan Therborns sunda förnuft och hans politiska engagemang. När den althusserianska jargongen dyker upp går hans bidrag till en revision av den sociala tänkandets historia upp i rök eller förtunnas till medelmåttigheter eller absurditeter.

Om det osannolika skulle inträffa att Therborn skulle bli tillräckligt intressant för framtida historiker som skriver om marxistiskt tänkande, så skulle det vara viktigt att fastställa hur långt framom Althusser han har avancerat. Therborn spelar ut sina kort mitt bland några snabba funderingar kring borgerlig sociologihistoria (Oberschall och andra) och de kontrasterande visionerna hos Della Volpe, Zeleny och Coletti (”de viktigaste försöken att belysa historiematerialismens vetenskapliga grund” (s. 41)), plus ett plundringståg i vetenskapsfilosofi à la Popper, Toulmin, Gillespie och andra: ”Detta arbete är relaterat till Althusser på tre sätt”. För det första använder han Althusser's vetenskapsbegrepp. För det andra vill han ”rätta till obalansen i hans arbete genom att påvisa historiematerialismens specificitet inte bara i relation till andra utvecklade sociala discipliner med vetenskapliga intentioner”. För det tredje vill han genomföra ”det socialvetenskapliga studiet av marxismen som en social vetenskap” (s. 66). Centralt för detta är naturligtvis hans definition av ”historiematerialism”. För Therborns historiematerialism betecknar ”samhället” ”sociala arrangemang som i sista instans bestäms av en specifik kombination av produktivkrafter och produktionsförhållanden. ... Vi måste betrakta arbetsprocessen, de arrangemang som organiserar en viss grad av produktivitet i människans tillägnelse av naturen; och ... systemet av relationer som berör distributionen av produktionsmedlen, produktionens föremål samt relationerna mellan utformningen av fysiskt arbete och tillägnelsen av frukterna av detta arbete” (s. 73). Som om detta inte var ett tillräckligt trist stycke, förklarar författaren på nästa sida att ”De två klasserna i det kapitalistiska produktionssättet är borgarklassen ... och proletariatet ...” (s. 74). Och för att det inte skall finnas några tvivel: ”Tesen i detta arbete är att problemet med de sociala disciplinerna som vetenskap fruktbart kan analyseras i termer av ett sökande efter *mönster för social bestämning*” (s. 70, kursivering i orig.).

Lyckligtvis glömmar Therborn praktiskt taget allt detta fram till diskussionen om marxismen.

Therborns diskussion om den politiska ekonomins tillväxt sedan 1600-talet är väsentligen en övning i *Wissenssoziologie*. Det är varken svårt eller originellt (han använder källor som Eric Roll, Schumpeter, Peter Gay och standardverk av andra historiker) för att visa att den politiska ekonomin kom till i allians med den borgerliga kapitalismen, och att författare som Alfred Marshall visade upp ”ett flammande klasshat” mot den nyligen organiserade arbetarklassen (s. 94). En mer ambitiös position utvecklas i slutet av diskussionen, där han gör några preliminära

angrepp på Webers socialvetenskap. Här deklarerar Therborn att ”en förstående (verstehende) disciplin är en ideologisk disciplin, och borgerligt och småborgerligt 'sunt förnuft' har lämnat sina ideologiska fingeravtryck på den vetenskapliga analysen och de skickliga förutsägelseerna av marknadens lagmässigheter. Genom att anta vad som skall bevisas – förståeligt för vem? – är denna andra väg till en individualistisk grund för marknadsteorin lika slutna som en psykologisk” (s. 111). Som en bitande kunskapsteoretisk kritik är detta skrattretande – särskilt när man erinrar sig hela *Methodenstreit* upp till och efter den formella utvecklingen av *Verstehen*.

Beroende på Therborns relativa isolering från det intellektuella livet i USA gör han en del förvånande bedömningar av ”Sociologins tidsålder”. I hopp om att göra en poäng av att sociologin ”kan ses som en del av eller åtminstone intimt förknippad med en kontrarevolutionär konservatism” (s. 119) åkallar han Robert Nisbet av alla människor. Med intresse refererar Therborn hans ”mycket fina bok, *The Sociological Tradition*”, med sina enhetsidéer och allt. Men detta är i linje med Therborns katolska moral när det gäller källor. På kapitlets första sidor citerar han Leon Bramson, Irving Zeitlin, Leo Strauss, C. B. MacPherson, Barrington Moore, Charles Page, Fritz Ringer och ett 20-tal andra konventionella socialhistoriker. Det är säkert utmärkta källor, men ingen av dem kan möjligtvis ge den typ av data eller argument som Therborn behöver om han verkligen vill utveckla Althusserns program. Å andra sidan är det här som Therborns arbete är mest värdefullt: hans sammanfattningar av enorma mängder sekundärlitteratur (mindre ofta primärlitteratur) som handlar om tillkomsten av sociologisk teori och sociologi som disciplin. Tvärsigenom denna 200-sidiga avhandling om tidig sociologi försvinner nästan hans egen polemiska position eller reduceras till att på måfå klippa till Sumners konservatism, Webers imperialistiska tendenser eller andra välkända förhållanden inom sociologins historia. Som en veritabel blodhund luktar Therborn sig till och driver fram varje spår av antimarxism eller politisk konservatism hos sociologer under de sista 150 åren.¹

Detta leder oss till en av Therborns huvudpremiss i boken: ”de första sociologerna uppvisade en grundläggande men osäker tillgivenhet till det kapitalistiska samhället ... (det) *sociologiska bidraget har väsentligen bestått i upptäckten och studiet av det ideologiska systemet – d.v.s. ett system av värden och normer – i mänskliga kollektiv av olika typer och storlek*” (s. 224).

Sociologin har sålunda krävt att dess medlemmar stöder den bestående ordningen och har ersatt teologi och moral som de samtidiga samhällenas huvudsakliga legitimationsdisciplin. Kort sagt, ”man kan sammanfattningsvis säga att sociologins huvudsakliga bidrag är bundet till analysen och undersökningen av det ideologiska systemet” (s. 225). Därefter följer en mindre framställning av Albion Small-generationen, information om den senare Chicago-skolan samt några anmärkningar om fabianerna.

Therborns försök att dissekera Durkheim och Weber uteslutande i deras förhållande till ekonomin leder till långtgående förvrängningar. Detta är i överensstämmelse med Therborns ideologiska

---

¹ Ett sådant bibliografiskt nit utesluter emellertid inte att författaren begår misstag. På ett ställe summerar han att ”De sociala frågor som stod i centrum för sociologernas bekymmer, frågor och svar var helt klart ekonomiska till sin natur” (s. 143). Sedan vänder han helt på det historiska protokollet genom att påstå att fältets ”uppsydkande” inte kan knytas särskilt starkt till ekonomin, men däremot dess ”utveckling”. Detta motsäger de amerikanska källorna. Det är ingen hemlighet att de tidigaste amerikanska teoretikerna väsentligen (men inte helt) var sysselsatta med ”den sociala frågan” och de strukturella problem som hade att göra med snabb industrialisering. Mycket snabbt breddade de emellertid sitt intresse till vad som skulle bli Cooley-varianten av amerikansk socialpsykologi. På så vis utvecklas ett mönster i boken. Ett helt kapitel flyger i väg, späckat av fakta. Sedan försöker de sista styckena i boken att teoretiskt och politiskt arrangera om informationen för att få den att stämma med den skarpa hållning som finns i det första kapitlet. Denna attack misslyckas nästan oundvikligen. Problemet är att Therborn är alltför ärlig för att inte presentera det bästa material han kan finna, men alltför involverad med sin marxistiska variant för att undvika klumpiga, polemiska överslag.

behov. Det förstör dock den del av boken (s. 244-315) som borde vara dess kärna, men istället blir den största besvikelsen. Therborn tar sig vatten över huvudet, särskilt när det gäller Weber. Den som studerat Webers arbete håller med om att ekonomi var hans ursprungliga utgångspunkt (fastän av icke-kvantitativ, historiskt slag). Men även *Economy and Society* visar hur ambivalent Weber kände sig beträffande ekonomisk analys som sådan och hur mycket mer energi han lade ner på icke-ekonomisk begreppsbyggnad. Även om det finns många tecken på ekonomistisk slagsida, så står det klart att en noggrann läsning visar att för Weber var "ekonomi" i stort sett detsamma som "socialvetenskap". Det är poänglöst att tvinga Webers sociologi in i en imaginär "dialog" med ekonomin som vi känner till den. Fastän Therborns 40-sidiga behandling av Weber är full av försiktigt resonering och tillfälliga insikter, förstör hans sedvanliga behov av praxis hans tolkning. Han upprepar t.ex. dumheterna om "förståeligt för vem?" (s. 284 n) och argumenterar att för Weber "var kulturella värden i praktiken stabila över tiden". Detta är en orimlig läsning av ett arbete av en man som upprepade gånger kritiserats för sin värderativitet.

Vidare jämför Therborn Marx och Engels med Weber och visar att Weber är den sämre socialanalytikern. Detta är ytterligare en poänglöshet och det blir särskilt ohållbart när författaren ställer Webers idealtypologi mot historiematerialismens "vetenskapliga lagar". Sådana spetsfundigheter borde ha bitit i gräset för flera hundra monografier sedan.² Slutligen verkar Therborn av naturen ofärdig att begripa *Verstehen* som en metod som är mer relaterad till konstnärlig inlevelse än till "marginalekonomins" lärosatser (s. 292 ff) – en otillräcklighet som fördärvar hans analys av Weber.

Therborns misslyckade kritik av Weber förbereder knappast fältet för vad han kallar historiematerialismens teoretiska seger. Han hävdar att medan ekonomi och sociologi varit "lojala" mot den europeiska kapitalismen, "har historiematerialismen utvecklats som en vetenskaplig verksamhet i fullständig motsatsställning till denna kapitalistiska värld" (s. 317). Å andra sidan, och här nöjer sig Therborn med en uppenbar och ointressant sanning: "Det finns inte en enda prominent sociolog i den kapitalistiska världen som, som sociolog, har formats och varit en del av en militant arbetarrörelse" (s. 335). Ett sorts indirekt resultat av hans ganska futtiga ideologikritik är att han ser teoretisering som ett mänskligt företag. Olyckligtvis tillåter inte Therborns ideologiska ljus en problematisering ens av detta lilla framsteg.

Det sista kapitlet, betitlat "Slutsatser och därutöver", består med en kort antydan om vad hans nästa bok skall handla om. Therborn hävdar att en socialvetenskapernas historia värd namnet "besitter ett specifikt undersökningsobjekt": "den möjliga upptäcktsproduktionen av bestämningsmönster" (s. 415). Åter sticker Althusser upp sitt huvud. Therborn är stolt över att ha "bekräftat Althusserns tes att 1845 innebar ett avgörande brott i Marx' och Engels' arbete och att arbetarklassens politiska utveckling spelade en central roll i detta teoretiska brott" (s. 423). Vidare heter det att "*det ideologiska systemet och marknaden är tvillingaxlar i den postklassiska icke-marxistiska socialvetenskapen*" (s. 424). Och på de sista två sidorna drar Therborn slutsatsen att "historiematerialismens nuvarande situation kräver en *kritik av sociologin*. Då sociologins objekt är relaterat till historiematerialismens på samma sätt som ekonomins (marknaden) så blir en kritik av sociologin av samma typ som Marx' kritik av den politiska ekonomin ... Precis som marknaden, är och fortsätter det ideologiska systemet att vara utnyttjat för borgerliga och småborgerliga syften i klasskampen" (s. 428).

När en oskyldig läsare frågar varför sociologin som borgerligt fenomen behöver gås igenom så

² I detta avsnitt finns också några av Therborns bibliografiska misstag, som främst rör floden av översättningar av Weber till engelska, som har dykt upp de sista fyra åren eller så. Men i en bok med 1.263 detaljerade fotnoter saknar det betydelse.

noggrant för att förkastas, så säger Therborn att det behövs därför att det ligger en latent vetenskaplig rest i den och att ersätta denna komponent med en vetenskaplig historiematerialism är det enda som kan hjälpa till att leda revolutionen.

What Does the Ruling Class Do When It Rules? har bara formella likheter med det tidigare verket. Therborns syfte med boken är att visa att Poulantzas, men inte den samtida Frankfurt-skolan, kan göra anspråk på att vara arvtagare till den marxistiska statsteorin samt att sälja sin egen orubbliga nyleninism. Boken består av två långa uppsatser.³ Den första "Proletariatets diktatur och statsapparatusens klasskaraktär" (s. 23-125) handlar nästan uteslutande om huruvida Lenin hade rätt i *Staten och revolutionen* och *Imperialismen*. Svaret är inte oväntat ja och nej. Men mest ja.⁴ Än en gång genomför Therborn den omöjliga uppgiften att överlista Weber med Lenin. Den andra uppsatsen "Statsmakten – om klassherraväldets dialektik" (s. 129-244) är teoretiskt viktigare. Kuriöst nog är Therborns skuld till Weber (och en hord av andra icke-marxistiska statsteoretiker) mycket större än till Lenin (eller Althusser).

Therborn syftar till att försvara och utveckla "begreppet" "proletariatets diktatur" beroende på ett gräl vid franska kommunistpartiets 22:a kongress, "då begreppet ... avlägsnades från stadgarna" (s. 11). De väsentligaste inflyteserna i Therborns bok kommer emellertid inte från Paris, utan från Madison, Wisconsin. Therborn har tagit på sig den föga avundsvärda uppgiften att rikta uppmärksamheten på experter på komplexa organisationer (som Etzioni och weberianerna) genom att diskutera deras teser tillämpade på "staten" i stället för Exxon. Trots att Erik Olin Wrights namn inte nämns i boken, är det han som präglar Therborns radikala förändring i sitt framställningssätt. Det verkar som om författaren för att vinna en engelsktalande publik har accepterat idén att skriva enligt vissa konventioner, som resulterar i massor av tabeller och klassifikationer. Mestadels får dessa "nydaningar" formen av Therborns leninism, men fri från marxistisk jargong. Olyckligtvis tvingas den som talar den förtryckande klassens språk, att offra den revolutionära kraft som finns inneboende i hans eget. Det är då inte förvånande att många av Therborns typologier är präglade av ett markant släktskap med amerikansk organisationsteori, som har dominerat forskningen på detta område i många årtionden. Medan Therborn accepterar Wrights utmaning, vilket är lovvärt, så har priset för detta inte varit litet.

Bokens undertitel antyder att Therborn önskar undersöka staten ur ett historiskt perspektiv. Varje gång han diskuterar en konkret stat springer han på religiöst manér genom den feodala, kapitalistiska och socialistiska fasen. Han lutar sig tungt mot Perry Andersons "karaktäristiska bildning och briljans" (s. 14) när det gäller data om feodalismen, på borgerliga historiografiska standardverk när det gäller kapitalismens utveckling, och på "marxistisk teori och forskning ... som flödar fram ur den kommunistiska traditionen" när det gäller de socialistiska staterna. Ändamålet är att föra fram "positiva alternativ" till ett felaktigt begrepp om staten (s. 13, 14). Han gör detta genom att bredda "begreppet proletariatets diktatur", vilket "refererar till två fundamentala teser ... idén att *statens speciella organisationsform är en materialisering av en särskild sorts klassherravälde*. För det andra, och i linje med den första, att *arbetarklassens socialistiska stat måste ha en specifik organisationsform*" (s. 25). Enligt Therborn har olika "officiella" teoretiker i de kommunistiska partierna i Frankrike, Sverige och DDR försökt att lätta bördan – "dödsvikten" – på den teoretiska diskussion som kommit från "Weber och Frankfurt-skolan". Han är synnerligen förtjust i Bettelheims arbete om Sovjetunionen och anmärker att "det

³ Båda uppsatserna bör läsas i sammanhang med en tredje kort uppsats i *New Left Review* nr 103 (maj-juni 1977), s. 3-41, "Kapitalets herravälde och demokratins uppkomst".

⁴ Hela denna argumentationslinje bör läsas samtidigt med Erik Olin Wrights "Att kontrollera eller krossa byråkratin: Weber och Lenin om politik, staten och byråkratin", *Berkely Journal of Sociology* nr 19 (1974-75), s. 69-108, då Therborn uttryckligen tackar för Wrights hjälp och vänliga kommentarer.

strålande undantaget” till det mesta samtida förvirrade tänkandet är Perry Andersons ”stora studie av den feodala staten”. Slutligen visar han upp sin stora vördnad för officiella publikationer, som ”Sovjethandboken, betitlad *The General Marxist-Leninist Theory of the State and Law*”, och olika produkter från Peking. Denna teorikatalog fungerar främst som Therborns språngbräda till sin egen ”Analysmodell”, då alla dessa arbeten (även Wrights) inte lyckas bestå med en adekvat teori om staten som organisation för herravälde. Och särskilt saknar de Althusserns terminologi – något som Therborn med glädje tillägger.

Man kan inte låta bli att lägga märke till hur långt Therborn har kommit (i vilken riktning förblir oklart) mellan den första och den andra boken. Hans resonemang liknar nu ordinär amerikansk sociologi.. Han t.o.m. medger att en ”verklig verifikation av hans teori” inte kan utföras i detta arbete och att han håller på med att etablera ”verkliga kausala relationer mellan statliga organisationsformer och de särskilda klassrelationer till vilka de är länkade i modellen” (s. 36). Sålunda måste staten uppfylla två funktioner: tvångsmakt, politisk ledning, administrativ styrning och juridisk reglering av en given samhällsformation. Han klagar över att organisationsteorin är statisk, inte ägnar sig åt historisk förändring och inte kan handskas med klasskampen. Dessa halvweberianska tillkortakommanden benämner han ”den subjektivistiska problematiken” (s. 37). Therborns rättelser verkar lovande i all sin enkelhet: ”För att förstå statens klasskaraktär, måste vi börja utveckla en ny analysriktning... Vi bör se den (organisationen) inte som ett målorienterat subjekt i en omgivning, utan som ett formellt system bundet av strukturerade processer inom ett allmänt system av samhällsliga processer” (s. 37). Han illustrerar sedan med ett absurt ”diagram” som kanske skulle värma Etzionis eller Blaus hjärtan. Staten är beroende av inputs, outputs och transformationer, vilka i sin tur är beroende av fyra faktorer (arbetsföremål, personal, energi och teknologi) vilka i sin tur ”frambringar” organisationsuppgifter, olika slag av personal, materiella resurser nödvändiga för att bära fram olika transformationer samt organisationsteknologi (s. 38-39). På något sätt leder detta till hypotesen att ”om historiematerialismens grundläggande teser är giltiga, kommer dess procedurer (de formella procedurer som är nödvändiga för organisatoriskt överlevande) att produceras av klasskampen och konstituera en kristallisering av klassrelationer” (s. 39) – ett storslaget exempel på *non sequitur*-marxism.

Produkten av detta ovanliga marxistiska plundringståg inom organisationsteorins domäner utgörs av en ”elvarvariabelmodell” av ”statsapparaten”, som inte menar sig ta upp *effekterna* av den statliga politiken, utan blott formen för och innehållet i statens klasskaraktär. De elva variablerna (s. 39-40), vilka inte behöver upprepas här, och som sägs vara ”i högsta grad testbara”, tycks i stort sett vara uttömmande när det gäller de statliga aktiviteter som intresserar vänstern, och som fungerar som själva grunden för resten av uppsatsen. Kort sagt handlar de tre huvudvariablerna (input, output och transformation) på olika nivåer om samma tre undervariabler: uppgifter som skall göras, personal som skall väljas ut och manipuleras samt pengar som ska spenderas. Så enkelt är det och resten av uppsatsen upptas av illustrationer.

Något som Therborn slänger ur sig närmast som en eftertanke, är hans erkännande att ”I resten av denna text, kommer emellertid statsapparaten att allmänt behandlas som ett helt” (s. 42). Medan en sådan strategi möjligen kan vara förnuftig för Litauen, så har den inte mycket att ge när den konfronteras med den väldiga omfattning och komplexitet hos den stat som manifesterar sig i avancerade kapitalistisk-demokratiska stater. Detta är Therborns Akilleshäla och något som marxistisk analys av makropolitik alltid lämnat ogjort. Staten är inte en elak monolit i större utsträckning än ”det revolutionära partiet” är den store mästaren i mänsklig frigörelse. Genom att egga sig själv med citat från *Staten och revolutionen*, påstår Therborn att det inte är mycket som har förändrats i statsformationen sedan sekelskiftet och att det i huvudsak går en rak linje från Lenins värld till vår egen. Inom denna hypostaserade ”statsapparat” som ett helt utan sprickor,

faller viktiga utvecklingar bortom analys eller måste förvrängas för att passa inom en teori som är alltför begränsad för den verklighet som den hoppas kunna omfatta.

Therborn tar aldrig upp det som i USA i många år har använts som huvudslagträ mot vänsterns analys av staten. Författaren medger att ”proletariatets klassherravälde har ... besvärats av djupliggande motsättningar. Den kvardröjande hierarkin av specialisering fortsätter att utmana arbetets kollektiva överlägsenhet” (s. 45) – vilket leder till Michels ”järnlag”. Hierarki är hierarki, oberoende av vem som drar i trådarna och de underordnade är lika mycket subjekt för manipulationer och nyckfullhet även när ”deras pojkar” sitter på tronen. Detta elementära faktum flyr författaren från och det är förståeligt att han gör det mot bakgrund av sina politiska lojaliteter.

Varje ambitiös dynamisk modell behöver en motor, och för Therborn är det ”klasskampens utvecklingslogik”. Han förklarar: ”Statsapparaten har en återkoppling till samhället så att den ger ett bidrag till att återskapa de klassrelationer som formade den. Det gör den genom att reproducera den stat-samhälle relation som programmerats in i den, och genom att strukturera det sätt på vilket staten faktiskt utför saker och ting... . Både statsapparaten och de klassrelationer som format den reproduceras eller transformeras genom statsintervention – genom den statsmakt som är en central skärningspunkt för klasskampen och dess växlande styrkeförhållanden” (s. 45). Detta är ett cirkelresonemang. Emfas på produktionssättets ”artikulering”, ”konjunkturella tillfälligheter”, o.s.v., sätter allvarliga begränsningar för det sätt data kan tolkas. I sökandet efter material som kan stötta upp byggnaden slutar Therborn med att ställa vissa ovälkomna makt- och produktionsförhållanden i skuggan, medan han överdriver vikten av andra. Därefter ägnar sig uppsatsen åt ”(Provisoriska) svar”. Det mest värdefulla med detta stycke ligger i att Therborn skapar ordning i aktuella jämförande data från engelska källor.

”Statsmakt – om klassherraväldets dialektik” försöker att göra två ting: ta itu med den pluralistisk-elitistiska debatten ”som rasar inom anglo-amerikansk statsvetenskap och sociologi” och svara på frågan hur en ”oansenlig borgarklass” har uppnått kontroll över den formella demokratin, ”som kännetecknas av att frihet till opinionsbildning är inskriven i lagen samt allmän och lika rösträtt” (s. 12). Det senare är helt visst det värdefulla företaget, medan det förra har gjort slut på sig själv av ren leda för några år sedan. Tre huvudsynpunkter på politisk makt har en viss aktualitet bland forskare. Den ”subjektivistiska analysinriktningen” (vem har makt?), ”den ekonomiska analysinriktningen” (makt att göra snarare än makt över) och ”den historiematerialistiska analysinriktningen” om vilken vi har fått lära att den är ”helt annorlunda. I motsättning till de andra två, utgår den inte från 'aktörens synvinkel' utan från den pågående sociala processen av reproduktion och transformation” (s. 130-131). Här accepterar Therborn Poulantzas definition av staten ”som en särskild materiell institution, som fungerar som skärningspunkt för maktrelationer i samhället. Staten som sådan har ingen makt; det är en institution där social makt koncentreras och utövas” (s. 132).

Genom att dessutom inta ståndpunkten att klasser och stat hänger samman, att ”där det inte finns några klasser, finns det ingen stat”, framställer Therborn en uppsättning empiriskt falska eller halvsanna axiom, från vilka han utvecklar en intressant tes. Poängen med att omfamna Poulantzas och utesluta andra är att befrämja en marxistisk orientering som söker att ”upptäcka de karaktäristiska sociala strukturer och relationer som är upphöjda och skyddade över alla andra av statens materiella kraft” (s. 132), med det yttersta hoppet om att påskynda revolutionen.

Therborn gör sitt mest utpräglade försök att förkasta ”psykologismen” i ett stycke som attackerar samma ”elitteori” som i den tidigare boken. I sin iver att avslöja ”psykologismen” gör han emellertid misstaget att kategorisera alla dess anhängare som biologiska determinister – en olycklig förenkling. Men vad viktigare är, är att Therborn här avslöjar sin ambivalens inför

psykologisk teori. Å ena sidan är han orubblig i att "socialvetenskapens uppgift måste vara att analysera ... historiska produktionssätt och deras transformationsprocesser – en uppgift som inte kan genomföras om psyke, vilja eller intresse hos subjektet tas som utgångspunkt" (s. 134). Han inser att "dessa subjekt måste bringas i systematiskt förhållande till det historiskt-sociala sammanhanget". Therborn kastar ut barnet med badvattnet: eftersom han finner att psykologiska teorier om dominans och underkastelse är förhatliga, så avvisar han det viktiga projektet att formulera en marxistisk psykologi. Ett allvarligt fel inom marxismen är att man misslyckas med att behandla individen som något annat och mer än en medlem av det eller det abstrakta kollektivet. Här består inte Therborn med någon hjälp. Genom att så genomgripande hata teorier om "interpersonella maktrelationer", "konsensus" och andra komponenter i "den subjektivistiska analysriktningen", så har Therborn avskurit sig från möjligheten att förankra individen i den större sociopolitiska kampen. Hans dåligt underbyggda ersättning för en utvecklad marxistisk psykologi – åkallan av "proletariatets klassherravälde" – är bara en upprepning som sprider de kvasireligiösa misstag som så många gjort före honom. Vad som emellertid är ännu mer förvånande är hans uppenbara övertygelse (s. 137) om att Marx' tonvikt på att undersöka "reproduktionens process" är "vägen ut ur den pluralistisk-elitistiska återvändsgränd". Det är helt meningslöst: det är ett klassiskt exempel på hur äpplen och päron blandas samman med eller mot sin vilja.

Uppsatsen innehåller ytterligare en brottningsmatch med Webers politiska sociologi och ger också luft åt en veklagan som legat och puttrat en tid, en veklagan med adress Frankfurterskolan: "Den ofta förekommande tonvikten på legitimation ... är ett allvarligt misstag och bör förkastas en gång för alla" (s. 171). Enligt Therborn är "de oönskade rationalistiska antagandena" bakom studier av legitimationsprocesser och -tekniker att folk misslyckas att göra uppror bara därför att de betraktar sin underordning som rättvis. De andra skälen (rädsla för tvång, apati, omedvetenhet om alternativ, ignorans, o.s.v.) undersöks inte ofta nog av legitimationsskolan. Therborn har rätt när han avslöjar det "formellt universalistiska" credot i demokratiska länder: "Men då kan denna förmedling äga rum i en social väv som är vävd av produktionsförhållandena, så tenderar denna universalistiska intervention att reproducera en bestämd klassmakt" (s. 170).

Det är omöjligt att summera innehållet i de återstående kapitlen, där han släpper den rena teorin, och blandar spekulering med en hel del komparativa data. Hans mål är att värdera den "exakta effekten av den långa perioden av socialdemokratiskt regeringsinnehav på utvecklingen av det svenska samhället och Sveriges globala position" (s. 211). Detta förklarar varför Therborn är bäst när han diskuterar norra Europa och DDR, och är mycket sämre när han gör generaliseringar om USA. Therborns grundläggande datakällor och ursprungliga intellektuella miljö omöjliggör hans universiella teoretiska anspråk.

När Therborn sammanfattar sin bok, försöker han fullborda en hel del och avslutar med att överpolemiserar, något som gör att allt som var värdefullt i hans tidigare analyser förbleknar. "Att ta statsmakten från den avancerade kapitalismen" innefattar "Nutidens historia" (om den "revolutoriska" arbetarrörelsen) och "Framtiden som historia" (om taktiska svårigheter som förhindrar revolutionen). Båda dessa avsnitt erbjuder en blandning av kursiverade invektiv, lite lätt kommunistisk historia under 1900-talet och en blandning av allt möjligt som lovsjunger den socialistiska revolutionen. Det är en roande läsning för den som vill se svensk marxism avklädd, fri från skolat kamouflage, där känslorna står högt. Men med meningar som "*Det beror i huvudsak på kommunistpartierna och den internationella maktbalans som säkras av Sovjetunionens styrka att demokratisk socialism har blivit en möjlighet att räkna med i de avancerade kapitalistiska länderna*" (s. 254), så vänder man automatiskt tillbaka till de något fastare delarna av boken.

Översättning: Kent Lindkvist (ur amerikanska tidskriften *TELOS* nr 38)